

ALİ HİMMET BERKİ'NİN 'HUKUK MANTIĞI VE TEFSİR' İSİMLİ ESERİNİN YENİ BASKISINA DAİR BAZI MÜLAHAZALAR

Dr. Fatih YÜCEL*

Özet: Ali Himmet Berki'nin *Hukuk Mantığı ve Tefsir* isimli eseri tespit edebildiğimiz kadarıyla alanda kaleme alınan ilk ve tek eserdir. 1948 yılında Güney matbaacılık tarafından yayımlanan eser, Türkiye Adalet Akademisinde 2018 yılında tekrar basılmıştır. Buna mukabil editörün, müellif Berki'nin bir kısım tasarruflarında değişikliğe gitmesi ve eserin yeni baskısında yapılan bazı yazım yanlışları müellife söylemediklerini söyletmiştir. Bu nedenlerden dolayı eserin 1948 baskısındaki orijinalliğinden kısmen uzaklaştığı söylenebilir. Bu makalede, öncelikle eserde yer alan editör tasarruflarının belirlenmiş bir metot, ilke ve usul çerçevesinde uygulanıp uygulanmadığı tartışılmakta ve bir tutarlılık sorgulaması yapılmaktadır. Ayrıca eserde müellifin kastının anlaşılmasını etkileyen yazım yanlışlarına da işaret edilmektedir. Son olarak bu eserin günümüzde hukuk ve ilahiyat camiasına daha faydalı olabilmesi için fıkıh, usûl-i fıkıh kavramları ile müellif ve eser isimlerine yönelik bir imlâ birliği sağlanması adına bazı önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ali Himmet Berki, Hukuk Mantığı ve Tefsir, Fıkıh usulü, Medenî Kanun

Considerations on the New Edition of Ali Himmet Berki's Work: Logic of Law and Interpretation

Abstract: As far as we can identify, Ali Himmet Berki's work titled *Legal Logic (Logic of Law) and Interpretation (Hukuk Mantığı ve Tefsir)* is the first and the only (unique) work in the field. The book, which was published by South Press in 1948, was reprinted by Turkish Justice Academy in 2018. Unfortunately, the editor made Berki say the sentences he did not say due to changes made by the editor and spelling mistakes. For these reasons, it can be said that the work has partially moved away from its originality of the 1948 edition. In this article, first of all, it is discussed whether the editorial actions in the work are implemented within the framework of a predetermined method, principle and procedure and questioned his method for the aspect of consistency. In addition, spelling mistakes in the work are also pointed out. Finally, in order for this work to be more beneficial to the legal and theological community today, some suggestions are made in order to provide a spelling union for the concepts of fiqh, usul al-fiqh, authors names and its works.

Keywords: Ali Himmet Berki, Legal Logic (logic of law) and Interpretation, Islamic Legal Theory (Usul al-fiqh), Civil Law (code).

GİRİŞ

Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet devrinde yaşayan Ali Himmet Berki, her iki dönemde de hukuk sistemi içinde vazifeler icra etmiş ve önemli eserler kaleme almış hukukçulardan biridir.¹ O, özellikle usûl-i fıkıhın kavram

* Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı, fycel@yahoo.com

1 1882-1976 yılları arasında yaşayan Ali Himmet Berki hem İslâm ve Osmanlı hukuku hem de Türk medeni hukuku alanında çalışmış ender hukukçulardandır. Detaylı bilgi için bk. Berki, "Ali Himmet Berki", *DİA*, V, 509, 510; Akar, *Ali Himmet Berki ve Hukuka Dair Eserleri*, s. 7; Furat, "Ali Himmet Berki (1882-1976), (Hayatı, Eserleri ve İslam Hukukuna Katkısı)", s. 503-514.

dünyasından hareketle² inşa ettiği *Hukuk Mantığı ve Tefsir*³ isimli eserinde, Cumhuriyet dönemi hukukçularına kanun metinlerinin anlaşılması ve yorumlanması noktasında sağlam temellere dayalı bir metodoloji, tutarlı bir hukuk mantığı ve formasyonu kazandırmayı hedeflemiştir. Bu yönüyle *Hukuk Mantığı ve Tefsir* isimli kitabı Cumhuriyet döneminde bu konuya hasredilmiş Türkçe kaleme alınan ilk ve tek eser olarak dikkat çekmektedir.⁴ Eser sadece Hukuk Fakültelerinde değil, İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakültelerinde oldukça yaygın bir bilinirliğe sahiptir. Buna mukabil eserin tam anlamıyla hak ettiği ilgiyi gördüğü de söylenemez.⁵ Bu özellikte bir eserin ilk baskısından (1948) tam yetmiş iki yıl sonra 2018 yılında Türkiye Adalet Akademisi'nce yayımlanmış olması oldukça önemlidir. Bu nedenle eserin basımı sürecinde başta editör heyeti olmak üzere emeği geçen herkes büyük bir teşekkürü hak etmektedir.

Elbette ki bir eserin aslına uygun basılması, müellifin söylemediği ve kastemediği hususların eserde yer almaması, kısaca eserin orijinal haliyle ilim dünyasına kazandırılması son derece önemlidir. Bu tür eserlerin basımında ortaya çıkabilecek hataların asgariye indirilmesinde çok katmanlı okuma ve kontrol sistemlerinin oldukça faydalı olduğu ifade edilmelidir. Her iki nüsha arasında bir mukayese yapılabilmesi için *Hukuk Mantığı ve Tefsir* isimli eserin Güney Matbaacılık tarafından 1948 yılında yapılan ilk baskısının bazı özelliklerine temas etmenin ve konuya giriş sadedinde eserle ilgili kısa bir bilgilendirme yapmanın faydalı olacağını değerlendirmekteyiz.

- 2 Bu husus birçok çalışmada farklı biçimlerde vurgulanmıştır. Mesela, Kamil Miras, Berki'nin hukuk mantığını fıkıh usulünden ilmi bir hazakatle alıp, muasır hukuk alemine hediye ettiğini belirtir. Ona göre hukuk mantığı fıkıh usulünün bir kopyasıdır. Bk. Miras, "Hukuk Mantığı ve Tefsir", s. 386, 387; Benzer değerlendirmeler için bk. Kaya, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Fıkıh Literatürü: Bir Hasıla", s. 43; Otacı, "Hermeneutik (Yorum Bilim) ve Ceza Kanunlarının Yorumu", s. 450; Gürler, "Eski ile Yeni Arasında Bir Hukukçu: Ali Himmet Berki ve "Hukuk Mantığı ve Tefsir" İsimli Eseri." s. 6.
- 3 Kamil Miras, Berki'nin *Hukuk Mantığı ve Tefsir*'i ile ilgili iki sayfalık kıymetli bir tanıtım yazısı kaleme almıştır. Bk. Miras, "Hukuk Mantığı ve Tefsir", s. 386, 387. Ayrıca Hukuk Mantığı ve Tefsirden hareketle kaleme alınmış üç sempozyum sunumu daha bulunmaktadır. Bk. Bakkal, "Modern Hukukun İslam Hukukunun Yorum İlkelerine İhtiyacı", s. 68-75; Torbalı, "Ali Himmet Berki'nin Usûl-i Fıkhî Medenî Hukuka uygulama çabası", ss. 101-116; Akçay, "İslam Hukukunda Has ve Âm Lafızları Ali Himmet Berki'nin İşleyişi", s. 293-304.
- 4 Miras, "Hukuk Mantığı ve Tefsir", s. 386, 387; Gözler, *Hukukun Genel Teorisine Giriş*, s. 157. Bu konuyla ilgili Akçıl şöyle der: "*Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Osmanlı hukuk müktesebatının bugün yürürlükte bulunan mevzuata ve bu mevzuat çerçevesinde akdedilen sözleşmelere nasıl uygulanacağını göstermesi bakımından da sahasındaki yegâne eserdir." Bk. Akçıl, "Takdim", *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. VII. Osmanlıca *Kanun Tefsiri* isimli 1926 yılında basılmış bir eserden haberdar eden Ahmet Yaman hocama teşekkür ederim. Bk. <https://www.nadirkitap.com/kanun-tefsiri-kitap5110139.html>. (erişim tarihi: 27.09.2020)
- 5 Berki'nin Hukuk Mantığı ve Tefsir isimli eserine gerek dönemin hukukçularınca gerekse günümüzde hak ettiği ilgi gösterilmemiştir. Gözler bu eserin Türk hukuk literatüründe görmezden geldiğini açıkça vurgular. Gözler, *Hukukun Genel Teorisine Giriş*, s. 157; Benzer değerlendirmeler için bk. Akar, *Ali Himmet Berki*, s. 2.

I. HUKUK MANTIĞI VE TEFSİR

Ali Himmet Berki *Hukuk Mantığı ve Tefsir* isimli eserini hukuk inkılabından sonra Hukuk Fakültelerinin müfredatından usûl-i fıkıh dersinin çıkarılması neticesinde oluşan boşluğun doldurulmaması üzerine⁶ kaleme almıştır. Berki, kanunları yorumlama ve tefsir etmenin önemli olması nedeniyle İslam hukukçularının daha bidayette bu ihtiyacı anlayarak fıkıh usulü adı verilen bir ilim meydana getirdiklerini, bu sayede fıkıhın geliştiğini ifade etmiştir.⁷ Berki'ye göre modern hukukta o günkü icthad ihtilaflarının çokluğu bu kaide ve esasların nazarı itibara alınmamasından kaynaklanmaktadır.⁸ Berki kanunlarda ya da hukuki vesikalarda kullanılan kelime ve ibarelerin kendilerine has manaları ve kanun koyucuların birtakım maksatlarının olduğunu; ibarelerin, siyak, sibak, hükümlerin illet ve menâtları ile lisan kâideleri çerçevesinde maksada uygun biçimde yorumlanması gerektiğini beyan eder. Bu zaruret neticesinde ortaya çıkan tefsir (fıkıh usulü),⁹ başlı başına üzerinde durulması ve fikir yorulması gereken bir ilimdir. Diğer ilimler gibi bunun da kaide, zâbıt (dâbıt) ve incelikleri vardır.¹⁰ Berki, fıkıh usulünün hukuk fakültelerinin müfredatından çıkarılması neticesi oluşan boşluğu gidermek için bir eser yazmaya karar vermiş, “görebildiğim eserlerden istifade ve meseleler üzerinde imal-i fikir ile vasıl olduğum neticeleri yazmağa çalışacağım” diyerek eserini yeni tabirlerin tam manaları yerleşmediğinden hukuk diliyle fakat sade olarak yazmaya¹¹ gayret edeceğini belirtmiştir. Berki, yeni bir deneme yaptığının farkında olarak eserin ihtiva edeceği meselelerin tamamen kabule mazhar olmasa bile genç hukukçuları düşünmeye ve tefsir hakkında fikir edinmeye teşvik edeceğini varsaymaktadır.

A. Eserin İçerik ve Sistematiği

Berki, doktrinde genellikle dört bölüm¹² halinde ele alınan fıkıh usulünün sadece delaletül-elfâz, beyân teorisi, kıyas, örf-âdet, zaruret, ihtiyaç, istihsan,

6 Her ne kadar hukuka ilminin giriş kısmında icthad ve tefsirden bahsedilirse de bu şöylece konuya temas-tan ibarettir. Bk. Miras, “Hukuk Mantığı ve Tefsir”, s. 387; Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 8. Akar'a göre, Berki'nin eleştirisi daha çok Medeni Kanun'un alelacele kabulüyle ortaya çıkan boşluğun giderilmemesine olmuş, eserlerini bu boşluğu giderme hedefiyle kaleme almıştır. Akar, *Ali Himmet Berki*, s. I.

7 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 3.

8 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 4.

9 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 3.

10 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 4.

11 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 4.

12 Gazâlî, *el-Mustasfâ*, I, 6.

istishâb gibi konularıyla fıkıh usulü sistematüğinde genellikle bulunmayan küllî kaidelere eserinde yer vermiştir. Bu kaideler içinde yer yer ehliyet arızalarına, maslahat, ictihad, fıkıhın muamelat kısmı başta olmak üzere farklı konu ve kavramlarına da temas etmiştir. Berki bu eserini medeni kanunun kabul ettiği mesleğe göre yazdığını belirtmiş¹³ ve altı kısma ayırmıştır. Berki'nin Cumhuriyetin ilk yıllarında kanun metinlerinin anlaşılması ve yorumlanmasına yönelik fıkıh usulünden hareketle ortaya koyduğu yöntem önerisinin değerlendirilmesini başka bir çalışmamıza hasrettiğimiz için burada eserin içeriğini sadece okuyucuya fikir verecek düzeyde kısaca aktaracağız.

Berki, eserinde sırasıyla “mukaddime” (delâletü'l-elfâz ve beyân çeşitleri, ss. 7-72), “ruh ve mantık bakımından tefsir” (hükümlerin illet ve menâtları, beyyine külfeti, ek: örf ve âdet, ss. 73-98), “tefsirler” (kazâî, ilmî ve teşrî'î tefsir, ss. 99-110), “kıyas” (hukukun yardımcı kaideleri, zaruret, hacet, meşakkat, istihsan, ss. 111-119), “tefsir kaideleri” (küllî kaide ve zâbitların önemi ve farklı konulardaki küllî kaideler, ss. 120-203) ve “bazı kanun ve mukaveleler üzerinde tefsir tatbikatı” (ss. 204-241) konularını detaylı biçimde ele almıştır. Onun eserinde önerdiği yöntem; kavramları sınıflandırması, medeni kanundan yer verdiği örnekleri, kanun metinlerini detaylı analiz etmesi ve eleştirebilmesi yönüyle özgündür. Bu yöntemi özümsemek ve kanun metinlerine tatbik etmek epeyce bir yoğunlaşma ve mümareseyi gerekli kıldığı için Berki eserinde bunları pek çok örnekle izah etmekten de geri durmamıştır.

B. Eserin Dil ve Üslûbu

Her şeyden önce eser, kendi döneminin dil, üslup ve imlâ özelliklerini muhtevidir. Eserde usûl-i fıkıh, fıkıh ve kavâid-i külliyyeye dair pek çok kavram;¹⁴ fıkıh ve usul literatürüne dair eser ve kişi (sahabî, müellif)¹⁵ isimleri yer almaktadır. Müellif bunların yazımında dönemin imlâ örfünü dikkate almıştır. Yer yer birçok fikhî kavramın eserin genelinde farklı şekillerde imlâ edildiği de görülmektedir.¹⁶

13 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 9.

14 Usulü fıkıh, mesailimüctehedünfiha, sadakaiftir, zevilukul, beraati zimmet, dâlbiliktiza, mârızi hacet, şüf'a, vasiyyet, hibe, kıyas, illet, menât, fer'i, tenkihimenat, fehvelhitap, makisünaleyh, beyibilvefa, mantuk-mefhum, mefhumu muvafakat, mebi, nisab, nef'imahz vb. birçok kavram yer almaktadır. Bu kavramlar müellifin hattına göre yazılmıştır.

15 Fetâvayı Erbea, Fetavayı Hindiyeye, Tesisünnazar, Muaz ibni Cebel, Ebu Museleşari, Ebusüfyan, Ebüdderda.

16 İctihad-içtihad-içtihat, şuf'a-şüf'a, vasiyyet-vasiyet, fer-i-fer'i-feri', mebi-mebiy, nisab-nisab, nefi, nef'i, ictihadile-içtihadile, höccet-hüccet, mezhep-mezhep, kati-kat'i, kıyemiyat-kıyemiyat, teahhüd-teahhüt, sun'utaksir-sun'u taksir, tezammun-tazammun.

Benzer şekilde eserde yer alan Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerle,¹⁷ tamlamaların¹⁸ imlâsı, genellikle günümüzde benimsenen ortak akademik yazım kurallarına uymamaktadır. Ayrıca eserde yer alan Arapça ve Türkçe kelimeler metin içinde genellikle birden farklı şekilde imlâ edilmiştir.¹⁹ Müellif özellikle “ile” edatını kelimelerin sonuna bitiştiğinde çoğunlukla iki farklı imlâ biçimini kullanmıştır.²⁰ Eserde, kimi yerlerde kelimelerin eski konuşma dilindeki yazım biçimi imlâda tercih edilmiş;²¹ kimi zaman da günümüzde artık çok fazla kullanılmayan kelimelere yer verilmiştir.²² Ayrıca eserin özellikle baş ve orta kısımlarında yer yer virgül,²³ kesme/apostrof²⁴ ve tırnak²⁵ işareti gibi bazı noktalama işaretlerine riayet edilmemiştir. Bu durum müellifin kastının anlaşılması noktasında okuyucuyu yoran hususlardandır. Günümüzde cümle içinde büyük harfle yazılmayan pek çok kelimeye yer yer büyük harfle başlandığı, bunun da göz zevkini etkilediği ifade

-
- 17 Mûnasip-mûnasib, müteakip-müteakib, ictima-içtima, obir-öbür, motör-motor, talebile-talebiyle, bulunmayan-bulunmayan.
- 18 Tevhidi İctihad Hey'eti, hikmeti teşri, bedahati akl, müruru zaman, sukutuhak, misli makulu kasır, karinei mania, hey'eti umumiye, mânâyı mutabakî.
- 19 Bu örnekler eserin hemen her yerinde yer almakla birlikte birkaç örnek vermek istiyoruz: Malını-malini, mütevekkif-mütevakkıf, akraba-akraba, aynı-aynı, ihtiyaç-ihtiyac, müşkil-müşkül, mücerred-mücerret, sebeb-sebep, andan sonra-ondan sonra, matlup-matlub, müteaddid-müteaddit, mütevellit-mütevellid.
- 20 Karinesiyile-karinesile, delaletile-delaletiyle, maksadiyle-maksadile, tarikile-tarikiyle, şartile-şartıyla, rizasile-rizasile, mülâhazasile-mülâhazasıyla, aynile-ayniyle, itibarile-itibariyle, yardımile-yardımla ile gibi örnekler eserde yer alan kelimelerden bir kısmıdır. Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 21, 26, 28, 61,94, 96 17, 77, 140.
- 21 Şu kelimeler örnek verilebilir: Yaşayamayup, olmayup, olmayub, olmayıp, yetgi, yetkili, etmeyen, etmeyen, etmeyüp, isteyüp, verip, verüp, verilmeyup, verilmeyüp, edip, edüp, edüb, atup, çalışup, diyüp, deyüp, denildikde.
- 22 Eserde yer alan; dermeyan, derkâr, derpiş, ittatsızlık, tansis, mebadi, istiğrak, galle ve suriş bu kelimelere örnek verilebilir.
- 23 “Kezalik, tâcir Komisyoncusuna gönderdiğim malları piyasadan noksana satma diye noksana satmaktan menetse piyasadan noksana satamaz.” (Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 31) cümlesinde görüldüğü üzere, tacir kelimesinden sonra virgül, komisyoncu kelimesinden sonra iki nokta, gönderdiğimden önce tırnak işareti olması gerekirken bunlara riayet edilmemiştir.
- 24 Türkiyede, Ahmetten, İstanbulda, Ebu Museleşariye, Ebusüfyanın, Ebüdderdaya örneklerinde olduğu gibi kesme işareti yer yer kullanılmamış; bazı yerlerde ise bu hususa riayet edilmiştir.
- 25 “Bu kaide kısmen sâkit olan şey avdet etmez kaidesine ve kısmen de muamelelerde istikrar ve emniyet temini maksadına müsteniddir.” cümlesinde “sâkit olan şey avdet etmez” külli kaidesi cümle içinde tırnak içine alınabileceken bu yapılmamıştır. (Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 201) Buna mukabil birçok yerde bu kural uygulanmıştır. Mesela, “İçtihadî meselelerde hâkimin hükmünü sıyanet lâzımdır” kaidesi bu asla müteferridir. cümlesinde müellif tırnak işareti kullanmıştır. (Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 203) “Meselâ, Gayrin malını çalmayınız diye varid olan bir nehy imtinan devamını icabeder.” cümlesine noktalama işareti konmamıştır. (Bk. Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 31) Eserin sonlarında ise bu tür durumlarda tırnak işareti kullanılmıştır. Benzer şekilde virgül burada da önemlidir.

edilebilir.²⁶ Ayrıca ayet,²⁷ hadis²⁸ ya da fıkıh/usûl-i fıkıh kitaplarına yapılan atıfların da²⁹ tam kaynağı belirtilmemiştir.

Eser, alfabetik fihrist (ss. 245-252), madde üzerine fihrist (ss. 253-257) ve bahis üzerine tahlilî fihrist (ss. 259-271) ile sona ermekte olup toplam 271 sayfadır. Eserde doğru yanlış cetveli de bulunmaktadır. Dil, üslup ve imlâ uygulamaları açısından döneminin özelliklerini yansıtan *Hukuk Mantığı ve Tefsir* isimli eserde, yer yer noktalama işaretlerine riayet edilmemesi, bazı fikhî kavram ve kelimelerin genellikle iki farklı şekilde imlâsı, dönemin teknolojisinin şimdiki dönemde olduğu gibi yazılanları kontrol ederek değiştirme imkânı sunmamasından kaynaklanmış olabilir. Bunu da o şartlarda tabi karşılamak gerekir.

II. HUKUK MANTIĞI VE TEFSİRİN 2018 BASKISI

Berki'nin *Hukuk Mantığı ve Tefsir* isimli eserinin 1948 baskısında yer alan özellikler kısaca yukarıdaki gibi özetlenebilir. Şimdi bu eserin yeniden yayımlanması noktasında editörün önündeki seçenekleri değerlendirmek istiyoruz. Elbette daha önce yayımlanmış bir eserin yeniden neşri konusunda birkaç yöntemden bahsedilebilir. Eserin orijinalliğine sadık kalınarak tıpkıbasımının gerçekleştirilmesi, editör heyetini ve yayınevini eserin aslına müdahale gerekçesiyle yöneltilebilecek eleştirilerden koruyan yegâne yöntemdir. Bundan dolayı bu yöntemin yayınevlerince öncelikli olarak tercih edildiği ifade edilebilir. İkinci yöntemde editör, eserde yer alan ayet ve hadislerin kaynağını belirtir; kitap, müellif adı, fikhî kavram ve Osmanlıca kelimeleri günümüz yazım kuralları ile imlâ eder. Farklı şekillerde yazılan aynı kavram ve kelimelerin imlâsını tutarlılık açısından teke indirir. Noktalama işaretleri ile büyük-küçük harfle başlama kurallarına riayet eder. Eserin sonuna da kavramları kısaca izah ettiği bir sözlük ekler. Buraya kadar yapılanlar makul karşılanabilir ve esere bir müdahale olarak görülmebilir. Bununla birlikte eserde sadeleştirme ve değiştirme yapmak eserin dil ve üslubuna yönelik

26 Buna "illet", "nassan", "gayrin", "komisyoncu" gibi cümle içinde büyük harfle yazılan bazı kelimeler örnek verilebilir. Ayrıca şu cümleler de bu husus için güzel bir örnektir: "Evvelkine Tebyini, İkinciye Tefsii tefsir denir. Buna mütemmim (Tamamlayıcı) tefsir de diyebiliriz. Kıyas suretile tefsir bu nevidendir. Kıyas: tasrih olunan bir mesele'nin hükmünü benzeri meselelerde meydana çıkarmaktır. Birinci meseleye asıl ve makisünaleyh ve İkinciye ferî ve Makis denir. Veçhi müşabehete de İlet ve Menat tesmiye olunur. İşte kıyasın unsurları bunlardır. Asıl, ferî, aslın hükmü ve İlet" (Bk. Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 111.) "Biraz evvelki izahımızdan anlaşıldığı üzere mutlakin, itlâkı üzerine cereyanı Nassan veya delâleten takyid delili bulunmadığı taktirdedir." (Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 19.)

27 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 66, 97, 168.

28 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 97, 157, 168.

29 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 41, 100, 101, 102.

bir müdahale olarak algılanacağı için eleştirilere konu olabilecek ve anlayışla karşılanmayacaktır.

Bu değerlendirme yazısını kaleme almamızın en temel nedeni, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*'in 2018 baskısında editörün esere birtakım müdahalelerde bulunmasıdır. Editörün bu tasarrufları ile asıl nüshada olmayan bazı unsurlar esere eklenmiş; yapılan bazı yazım yanlışları ile Berki'ye söylemedikleri söylenmiştir. Eserin hacmi dikkate alındığında çok fazla yer tutmayan bu hatalar mazur da görülebilir. Bununla birlikte bu nitelikte bir eserin gerek 1948 gerekse 2018 baskısında yer alan yazım yanlışları ile editörün yaptığı değişikliklerin bir sonraki baskıda düzeltilmesi adına ilmî edep dairesinde belirtilmesi ve eleştiriye konu edilmesi yine ilmî sorumluluğun bir gereğidir. Makalede, editörün tasarruflarının belirlenmiş bir metot, ilke ve usul çerçevesinde uygulanıp uygulanmadığı da tartışılarak bir tutarlılık sorgulaması hedeflenmektedir. Ayrıca eserde yer alan ve müellife kasdetmediği şeyleri söyleten yazım hatalarına da tablolar halinde işaret edilecektir. Son olarak bu eserin günümüz Hukuk, İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakültesi talebelerine daha yararlı olabilmesi için fikhî-usûlî kavramlar, müellif, eser isimleri, Osmanlıca tamlamalar ve farklı imlâdaki Türkçe kelimelere yönelik bir imlâ birliği sağlanması noktasında önerilerde bulunmaktadır. Bu öneriler müellifin tercihlerine müdahalede bulunmamakta, sadece kelimelerin imlâsını günümüz akademik yazım örfüne uygun hale getirmektedir. Ayrıca müellifin bir kelimedede benimsediği ikili imlâ biçimi teke indirilmekte ve eserin geneli için bir tutarlılık sağlanmaktadır. Bu konu da örneklerle tablolar halinde izah edilecektir.

A. Editörün Tasarrufları

Editörün, eserin yeni baskısında benimsediği değişiklikler eserin tıpkıbasım şeklinde yayımlanmadığını ortaya koymaktadır. Öncelikle editör, eserdeki tasarruflarını ve hangi kelimelere müdahalede bulunduğunu editörün notu kısmında maddeler halinde açıklamıştır.

1. Editör, eserin 1948 yılında neşredilen haliyle yayına hazırlandığını ve o dönemde geçerli olan imlâ kurallarına müdahale edilmediğini; buna mukabil “okuyucu tarafından okunmasında güçlük çekileceği değerlendirilen” kelimelerin imlâsının aşağıdaki gibi değiştirildiğini ifade etmiştir:³⁰

30 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 1.

1948 Baskısı	2018 Baskısı
No:lı ve No:lu	numaralı
meni	men
milk	mülk
milkiyet	mülkiyet
ad olunur	addolunur
müstekil	müstakil
kiymet	kıymet
filî	fiilî
vilâyet	velâyet
lagiv	lağv
vaid ve vad	vaad

2. Editör metinde açıkça belli olan yazım ve dizgi hatalarının düzeltilmesiyle yetinildiğini, müellifin metin içinde farklı imlâ ile kullandığı kelimelere müdahale edilmediğini eserin ilk neşrinde yer alan fihrist ve indeksler güncelliğini kaybettiği için bu baskıya alınmadığını, eserdeki teselsül hatalarının düzeltilmediğini ve müellifin dizgisine sadık kalınmaya çalışıldığını belirtmiştir. Eski nüshadaki alfabetik fihrist ve maddeler fihristi yeni baskıda yer almamaktadır.

B. Editörün Tasarruflarının Değerlendirilmesi

1. Editör, eserin 1948 yılında neşredilen haliyle yayına hazırlandığını ve o dönemde geçerli olan imlâ kurallarına müdahale edilmediğini, “okuyucu tarafından okunmasında güçlük çekileceği” gerekçesiyle eserde yukarıdaki değişiklikleri yaptığını ifade etmiştir.

Bu tasarrufların, müellifin tercihlerine bir müdahale anlamı taşıyıp taşımadığını, yapılanların bir yönleme dayanıp dayanmadığını, sadece bu kelimeleri değiştirmenin isabetli olup olmadığını, ayrıca orijinalinin yerine getirilen bazı kelimelerin metinde anlam değişikliğine yol açıp açmadığını da ele almaya çalışacağız.

Editör, esere müdahalesinin bir tek gerekçeye dayandırmıştır: O da bu kelimelerin okuyucu tarafından okunmasında güçlük çekilebileceğinin değerlendirilmesidir. Öncelikle ifade etmeliyiz ki, başkasının mülkünde tasarruf mülk sahibinin iznine tabidir. Bu tür bir izin söz konusu değilse bu tasarruf makul karşılanamaz. Nitekim müellif Berki, eserinde bu hususu aşağıdaki cümleleriyle açıkça vurgula-

mıştır: “Rızası olmadan gayrin mülkünde tasarruf memnudur.”³¹ “Bir kimse gayrin mülkünde anın rızası veya velâyet ve vesayet gibi bir sıfatı olmadıkça tasarruf edemez.”³² “Amma bir şeyde malikin izni veya velâyet ve vesayet gibi kanunî bir kudret ve salâhiyetle tasarruf caizdir.”³³ Bu noktada bir iznin verilmiş olabileceğini varsayarak editöre, anılan gerekçeden dolayı neden sadece bu kelimeleri seçtiğini sormak istiyoruz. Mesela aynı zorluk eserde yer alan benzer özellikleri muhtevî kelimelerde söz konusu değil midir?

Örnek olarak editör, “kiymet” kelimesini “kıymet” yapmış; buna mukabil aynı özellikleri taşıyan “malini” kelimesini “malını”; “malimdir” kelimesini de “malımdır” ve “yakın” kelimesini de “yakın” ya da “yakîn”; “aynidir” kelimesini de “aynidır”; “aynî”³⁴ kelimesini de “aynî”³⁵ şeklinde yazma gereği duymamıştır. Her ne kadar müellif bu kelimeleri iki türlü yazmış olsa da editörün tutarlılığı bunu gerektirir.³⁶ Benzer şekilde “meni” kelimesini “men”³⁷ şeklinde yazan editör, “refî”, “beyî”, “vazî”, “ferî” ve “defî” kelimelerinin yazımında aynı usulü benimsememiştir.³⁸ Oysaki bu kelimelerin hepsi zaten günümüzde ref (ref´), bey´, vaz´, fer´ ve def şeklinde yazılmaktadır.

Editör müellifin “ad olunur” şeklindeki imlâsını “addolunur” şekline çevirmiş; buna mukabil “hal olunur”, “red olunur” “zan olunan” şeklindeki benzer kullanımlar için aynı yolu takip etmemiştir.³⁹ Benzer şekilde “müstekil” kelimesini “müsta-kil” yapmış; ancak “tevekkuf”⁴⁰ kelimesini “tevakkuf”⁴¹ şekline çevirmemiştir.

Editörün “okuyucu tarafından okunmasında güçlük çekileceği” gerekçesiyle sadece yukarıda zikredilen kelimeleri değiştirmesi bir yöntem sorununa işaret etmektedir. Zira eserde girişte de zikredildiği gibi imlâsı nedeniyle okunmasında daha fazla güçlük çekilebilecek fıkha ve fıkıh usulüne dair kavramlarla, müellif ve eser isimleri de yer almaktadır. Benzer şekilde eserde yer alan noktalama işaretle-

31 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 182.

32 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 184.

33 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 185.

34 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 7, 22, 37, 43.

35 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 3, 235.

36 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 3, 85, 125, 187, 188, 191.

37 Her yerde bu düzeltmenin söz konusu olmadığı da ifade edilmelidir. Mesela eserde “meni ve refî halinde” (Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 98) ve “köyün muarazasının menine karar verilir.” (s. 175) “Bu men’in illeti şüphesiz...” (s. 112.)

38 Beyî akdi değil, bey´ akdidir. (Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 27, 38, 40, 98, 111, 120, 200, 220.)

39 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 22, 176, 208, 210, 215, 229.

40 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 9, 23, 51, 75, 77.

41 Bazı yerlerde müellif tevakkuf yazmıştır. Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 84, 223.

rine riayet edilmemesi de okuma ve anlama güçlüğü oluşturan bir diğer husustur. Ayrıca okumaktan daha önemli ve öncelikli mesele eserin anlaşılmasıdır. Bu noktada da başlangıç düzeyindeki öğrenciler ve alan dışından olup eserden istifade etmek isteyenler için fikhî/hukukî kavramlarla, günümüzde artık kullanılmayan kelimelerin anlaşılmasında ciddi zorluklar bulunmaktadır. Öyleyse sadece belirlenen gerekçe ile müellifin tercih ettiği bazı kelimelerin değiştirilip geri kalanının olduğu gibi bırakılması ilkesel olarak doğru değildir. Öte yandan eserde yapılan kelime değişikliklerinin Berki'nin ifadesi ile “müellife söylemediklerini söyleyip söyletmediğini”⁴² de tartışmak istiyoruz.

“Velâyet” ve “vilâyet” kavramları arasındaki nüans:

Berki eserinde “vilâyet” ve “velâyet” ayırımına gerek duymaksızın her iki kelime için de “vilâyet” tabirini sevk etmiştir. Editör de kitapta yer alan bütün vilâyet kelimelerini velâyete çevirmiştir. Doğrusu bu değişiklik, iki yer dışında anlam açısından bir sorun teşkil etmemektedir. Buna mukabil “İdare-i Umumiyye-i Vilâyat Kanunu Muvakkati”nin 106. maddesinde yer alan iki tane vilâyet kelimesi de velâyete dönüştürülmüştür.⁴³ Bu sözcükler bir kısım dilcilere göre biri birinin yerine kullanılabilirken bir kısmına göre kullanılamaz.⁴⁴ Yukarıdaki 1913 tarihli Vilâyat kanununun ilgili maddesinde yer alan vilâyet kelimesi bugün de kullanılan vilâyet (şehir) kelimesiyle aynı anlamdadır. Bu itibarla bahse konu kanun metninde iki kez geçen “vilâyet” kelimesinin “hukukî yetki” anlamındaki “velâyet”

42 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsiri*, s. 142, 222, 223.

43 “İdare-i umumiyye-i vilâyat kanunu muvakkatinin 106. cı maddesinin 4. cü fıkrasında vilâyet (Velâyet) dahilinde vilâyete (velâyete) ait hususatın mültezim, mukavil ve müteahhitlerinin meclisi umumî âzâlığına intihap olunamayacakları muharrer olduğundan...” Editör ikinci ve üçüncü vilâyet kelimelerini velâyete çevirmekle hem müellifin tercihini hem de kastını değiştirmiştir. Bir anlam değişikliği meydana gelmiştir.

44 Sözlükte velâyet “sevmek; yönelmek, yardım etmek; bir işin sorumluluğu kendi üstünde olmak” mânalarına gelir. Velâyet hakkına sahip olan kişiye velî denir. Aynı kökten “veliye” fiilinin biri velâyet, diğeri vilâyet şeklindeki masdarları arasında bir anlam farkının bulunup bulunmadığı konusunda Arap dilcileri iki ayrı yaklaşım ortaya koymuştur. Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ gibi bazı dilciler bunların birbirinin yerine kullanılabileceğini söylerken İbnü’s-Sikkî gibi dilciler birincinin daha çok “yardım etme” (nusrat), ikincisinin “otorite” (sultan) içeriği taşıdığını ileri sürmüştür. İkinci görüş sahiplerine göre velâyet masdarından velî, vilâyet masdarından daha çok vâlî ismi türetilir. Vilâyet kelimesinin “tedbir, kudret, fiil” anlamlarını ima ettiğini, bunları kendisinde toplamayan kişi için valî isminin kullanılmayacağını öne süren İbnü’l-Esir de bu ayırımı benimsemektedir. Yine Allah’ın isimleri arasında hem velî hem de vâlînin yer alması velâyetle vilâyetin anlamlarında fark gözetildiği kanaatini desteklemektedir. Allah’ın isimlerinden velînin anlamı konusunda öne sürülen iki yorumdan biri “yardım eden” (nâsir), diğeri “kâinatın işleri kendi uhdesinde bulunan ve o işleri yürüten” şeklindedir. Bk. Apaydın, “Velâyet”, *DİA.*, XLIII, 15.

implâsına dönüştürülmesi hem kanun metninin anlamını hem de müellifin metindeki kastını değiştirmiştir. Dolayısıyla bu değişikliği doğru kabul etmek mümkün değildir. Kaldı ki bu kanun metnine yönelik farklı akademik çalışmalarda da bu kelime “vilâyet” olarak yazılmıştır.⁴⁵

“Milk” kelimesi ile “Mülk” kelimesi arasındaki nüans:

Berki eserinde “milk”, “milkiyet”, az da olsa “mülk” ve “mülkiyet” kavramlarını kullanmıştır. Onun bütün bu kelimeleri farklı yerlerde kullanması özel bir anlam farkına işaret etmekte midir, yoksa birden çok implâ ile yazdığı birçok terimde olduğu gibi bu kelimeleri birbiri yerine mi kullanmıştır? Öncelikle fıkıhta “milk” ve “mülk” kelimeleri arasında var olan nüansa kısaca işaret etmek yerinde olacaktır. “Sahip olduğun her şey” diye tarif edilen milk kavramı ile mülk kavramı arasında kullanım açısından farklılık olduğunu; “milkin” beşeriyetin eşyaya hakimiyeti anlamında insan için, “mülkün” ise eşya ve insan da dahil tüm kainata hakimiyet ve sahiplik anlamında Allah (cc) için kullanıldığını ileri sürenler yanında, iki kullanımın da aynı anlama geldiği görüşünde olanlar da vardır. Milk kavramı fıkıhta, eşya üzerinde en geniş yetkileri bahşeden mülkiyet hakkı, irtifak hakkı, rehin hakkı gibi hakları ifade eden bir kavramdır. Bu kavram her ne kadar bazen eşya dışındaki şeyler üzerinde kurulan hakları ifade için kullanılırsa da (milkü'l-kısâs, milkün'n-nikâh), teknik anlamda milk sadece eşya üzerindeki hakları ifade eder.⁴⁶ Hacak, mülkiyetin İslam hukukunda tek kelimelik bir karşılığının olmadığını, fıkıh literatüründe mülkiyeti de içine alan geniş kapsamlı ve fıkha özgü bir hak türünü belirten “milk” kavramının, mülkiyet terimiyle özdeş olmayıp, içerik ve kapsam açısından ondan daha geniş olduğunu belirtir. Milk terimi mülkiyet teriminden ziyade Kara Avrupası hukuk sistemlerindeki “aynî hak” terimine daha yakın bir nitelik ve kapsama sahiptir. Milk'in kapsamı zaman zaman aynî hakkı aşarak, alacak hakları içine aldığından, teknik açıdan “milk” teriminin doğrudan doğruya ‘mülkiyet’i ifade ettiğini düşünmek yanıltıcı olabilir.⁴⁷ Milk (melk, mülk), fıkıh literatüründe mutlak aynî hak olan mülkiyet yanında sınırlı aynî hakları da

45 Eserde yer alan ifade şöyledir: “İdare-i umumiyyei vilâyet kanunu muvakkatinin 106. cı maddesinin 4. cü fıkrasında Velâyet dahilinde velâyete ait hususatin mültezim, mukavil ve müteahhitlerinin meclisi umumî âzâlığına intihap olunamayacakları muharrer olduğundan,…” s. 53. Vilayet yazılışı için bk. Kaştan, Osmanlı Devleti'nde “1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-i Muvakkati” ile Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması”, s. 88; Tuncer, “II. Meşrutiyet Döneminde Bir İdari Reform: 1913 İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanun-ı Muvakkati”, s. 591.

46 Çalış, *İslam Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, s. 26.

47 Hacak, “İslâm Hukuk Düşüncesinde Özel Mülkiyet Anlayışı”, s. 100.

(irtifak, rehin vb.) ifade eden bir terimdir. Milk, eşya üzerindeki aynı hakları ifade etmekle birlikte fıkıh literatüründe bu kelimenin eşya hukuku ve mal varlığı hakları çerçevesini aşan kullanımları da vardır.⁴⁸

Berki'nin her iki kelimeyi de birbirinin yerine kullandığını dolayısıyla bu tür bir nüansı gözetmediği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle editörün milk yerine mülk, milkiyet yerine de mülkiyet kelimelerini yazmasının -müellifin tercihlerine müdahale olmakla birlikte- metinde bir anlam değişikliğine yol açmadığı söylenebilir.

2. Editör metinde açıkça belli olan yazım ve dizgi hatalarının düzeltilmesiyle yetinildiğini belirtmiştir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla editör önceki nüshada yanlış yazılan bazı kelimeleri doğrularıyla düzeltmiştir. Bu noktada yaptıkları takdire şayandır. Bu kelimeler şunlardır:

1948 Baskısı	2018 Baskısı
tenakuz	tenakus ⁴⁹
Meclisi mebide	meclisi beyide ⁵⁰
menuları	memnuları ⁵¹
ziyad	ziyade ⁵²

Bununla birlikte “ma'rûf” kelimesinin “mar'uf”⁵³ şeklinde yanlış imlâsı düzeltilmemiştir.⁵⁴

3. Editör, eserin 1948 yılında neşredilen haliyle yayına hazırlandığını ve o dönemde geçerli olan imlâ kurallarına müdahale edilmediğini ifade etmiştir.

Editör burada eserin öncelikle 1948 yılında neşredilen haliyle yayına hazırlandığını vurgulamaktadır. Oysaki eser incelendiğinde buna riayet edilmediği, 1948 nüshasında yer almayan birtakım yazım yanlışlarının yeni baskıda yer aldığı, bu yanlışların bir kısmının anlamı etkileyecek düzeyde fahiş hatalardan müteşekkil bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu hataların neredeyse tamamı dizgi hatası olup, muhtemelen tarayıcının eski nüshayı taraması esnasında gerçekleşmiş; buna mu-

48 Hacak, “Milk”, *DİA*, XXX, 62.

49 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 183.

50 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 139. Burada eserin 1948 baskısında gözden kaçan hatanın günümüz yazım kurallarına göre meclis-i bey'de şeklinde olması daha makul olurdu.

51 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 160.

52 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 139.

53 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 166.

54 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 184.

kabil muhtemelen çok katmanlı okuma/kontrol yapılamadığı için gözden kaçmıştır. Şimdi eserde yer alan bu hataları zikretmek istiyoruz.

Eserin 2018 baskısında yer alan bir kısım yazım yanlışlarının okuyucuyu meşgul edecek düzeyde olduğu ve müellifin kastının doğru biçimde anlaşılmasını engellediği söylenebilir. Mesela, “bir kimse başkasına zarar vermemek kaydıyla mülkünde istediği gibi tasarrufta bulunabilir” kaidesi altında yer verilen “...komşusuyla müşterek bir divarı yıkamaz” ifadesi “komşusuyla müşterek bir duvarı yıkamaz” şekline çevrilmesi gerekirken “**komşusuyla müşterek bir divan yıka-maz**” haline dönüştürülmüştür. Takdir edilmelidir ki bu ibareden okuyucunun müellifin kastını anlaması oldukça zordur.⁵⁵

Yine “kısımlarından” anlamındaki “...aksamdan olmadığından” ibaresi “**akşamdan olmadıkından**” şekline çevrilmiştir.⁵⁶ Bir başka cümlede ise “Vakfımın gallesinden (gelirinden)” ifadesi “**vakfımın galesinden (gelirinden)**” şekline çevrilmiştir. Burada da müellifin yazdığı “galle” (gelir) kelimesi “gaile”ye (sıkıntı, dert, keder) dönüşerek bir anlam değişikliği meydana gelmiştir.⁵⁷

Fıkıh usulü ve fıkhâ dair birçok kavramla küllî kaidelerde de bazı yazım yanlışları tespit edilmiştir. Bu noktada birkaç örneği zikretmek yerinde olacaktır: Mesela müellif *istisnâ* akdini ifade için bir yerde “**istisna**” imlâsını kullanmış; ancak editör bunu “istisna etmek” için kullanılan “istisna” kelimesinin imlâsına çevirmiştir.⁵⁸ Her ne kadar müellif farklı yerlerde “istisna” yazımını kullanmış olsa da⁵⁹ bu iki kelimenin arası en azından müellifin buradaki tercihi doğrultusunda ayrılabilir. Bu durumda “sipariş akdi” anlamındaki kavram, “istisna” kelimesi ile aynı yazılmamış ve her iki kavram karışmamış olurdu.

Müellifin “sukutu hak” olarak yazdığı hukuk kavramı eserin bir yerinde “sükûtu hak”⁶⁰ olarak yazılmıştır. Her ne kadar bu kelime müellif ve editör nüshasında farklı şekillerde yazılmış olsa da burada müellifin tercihinin anlamı değişti-recek şekilde imlâ edilmesi dikkatlerden kaçmamıştır.

Kitapta dikkat çeken hususlardan biri de “asıl” kelimesinin “asil” kelimesine çevrilmiş olmasıdır. Sadece bir noktanın kullanılması sonucu ortaya çıkan bu du-

55 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 182.

56 “İhtiyaç ve örf ve âdete binaen semere de müstakillen tasarruf olunabilir ve aslın mevcudiyetini teşkil eden **akşamdan olmadıkından** istisnası da caiz olmak lâzım gelir.” Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 199.

57 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 21.

58 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 137.

59 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 97, 118.

60 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 254.

rum iki farklı anlamdaki kelimelerin karışmasına neden olarak, anlama tesir etmiştir. Bunun birçok yerde söz konusu edilmesi burada zikredilmesini gerekli kılmıştır. Özellikle küllî kaideler kısmında yer verilen bu yanlışlara değinmek istiyoruz.

1948 Baskısı	2018 Baskısı
Bu bir düstur, umumî bir asıldır.	Bu bir düstur umumî bir asildir. ⁶¹
“Bir emrihâdisin en yakın zamana izafesi asıldır”	“Bir emrihâdisin en yakın zamana izafesi asildir.” ⁶²
Emsali emsale kıyas ötedenberi müracaat olunan bir asıldır.	Emsali emsale kıyas ötedenberi müracaat olunan bir asildir. ⁶³
Bu kaide ana bir asıldır.	Bu kaide ana bir asildir. ⁶⁴
Yani bir şeyin bir zamanda ne halde ise hilâfına delil olmadıkça o halde kalması, tehavvül ve tebeddül etmemiş olması asıldır.	Yani bir şeyin bir zamanda ne halde ise hilâfına delil olmadıkça o halde kalması, tehavvül ve tebeddül etmemiş olması asildir. ⁶⁵

Müellifin “tazminle yükümlü olmaz” anlamındaki “zamin olmaz” ifadesi “**zarnin olmaz**” şekline çevrilmiştir. Her ne kadar tarayıcının bir kusuru olsa da bu hatanın gözden kaçması hem asıl nüshaya sadık kalınmamasına hem de anlam değişikliğine yol açmıştır. Eserde geçtiği şekliyle cümle şöyledir: “Mütesebbib müteammid olmadıkça **zarnin** olmaz.”⁶⁶

Eserin 2018 baskısında yaptığımız taramada önceki baskıda olmayan aşağıdaki yanlışların yapıldığı da tespit edilmiştir. Her ne kadar bu hatalar kitabın geneline bakıldığında kayda değer miktarda olmasalar da bir sonraki baskıda düzeltilebilmeleri için her iki nüshadaki kelime imlâlarını karşılaştırmalı olarak zikretmek istiyoruz:

61 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 116.

62 Kaide iki yerde de bu şekilde geçmektedir. Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 174, 175.

63 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 74.

64 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 170.

65 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 172.

66 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 191.

1948 Baskısı	2018 Baskısı
teavün	teavüh ⁶⁷
ikrar halinde müruru zaman	ikrar halimde müruru zaman ⁶⁸
müsteniddir.	müştenittir. ⁶⁹
bir takım ibare	bir takım ibare ⁷⁰
hakikî miktarını	hakikî miktarım ⁷¹
maksadını araştırmak	maksadım araştırmak ⁷²
istemeğe mevzu	istemeğe“ mevzu ⁷³
ihlal etmez.	ihlâl etmez. ⁷⁴
onun hesabına kefalet yapamaz.	onun hesabına kefalet yapamaz.. ⁷⁵
...vardır. Tahsisde	...vardır; Tahsisde ⁷⁶
evlenmek	ev , lenmek ⁷⁷
olacağından sakittir.	olacağında sakittir. ⁷⁸
muahhar kanunun	muahhara kanunun ⁷⁹
arzularını	arzulanı ⁸⁰
tevfik edilemeyecek derecede	tevfik edilemiy ecek derecede ⁸¹
Eda taallük ettiği konu itibariyle bir çok kısımlara ayrılır ki bunlar borçlar hukukuna ait olduğundan tafsilinden sarfınazar ediyoruz. ⁸²	Eda taallük ettiği konu itibariyle bir çok kısımlara ayrılır ki . bunlar borçlar hukukuna ait olduğundan tafsilinden sarfınazar ediyoruz. ⁸³

67 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 12.

68 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 207.

69 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 125.

70 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 134.

71 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 173.

72 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 193.

73 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 29.

74 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 32.

75 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 85.

76 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 37.

77 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 160.

78 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 142.

79 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 65.

80 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 87.

81 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 197.

82 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 28.

83 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 28.

Bu takdirde lâfız yine hass olacağından mânayı mecaziden başka bir mâna anlaşılmaz.	Bu takdirde lâfız yine hass olacağından mânayı mecaziden başka bir mâna anlaşılmaz , ⁸⁴
...varlıklarını muhafaza için	...varlıklarım muhafaza için ⁸⁵
mevzulardır. Öyle	mevzulardır, öyle ⁸⁶
mahkemelerin ichtihadlarını tevhid mümkün	mahkemelerin ictihadlarım tevhid mümkün ⁸⁷
sarih ve vazıh olmayan hususlarda	sarih ye vazıh olmayan hususlarda ⁸⁸
işaret ve havas	işaret ye havas ⁸⁹
ilk, orta ve yüksek tahsile şümulü vardır.	ilk, orta ye yüksek tahsile şümulü vardır. ⁹⁰
Hasan'a alacağını	Hasan'a alacağım ⁹¹
İslam âlimleri	İslam âlimler ⁹²
cümlei haberiye	cümlei ,haberiye ⁹³
bir vakit	bir vakit ⁹⁴
halde	halele ⁹⁵
bir vasfın subutiyle	bir vasfını subutiyle ⁹⁶

Şimdi editörün yukarıda yer alan “**o dönemde geçerli olan imlâ kurallarına müdahale edilmediğine**” dair ifadesini ele almak istiyoruz. Eserde yaptığımız incelemede bu ilkeye de zaman zaman riayet edilmediği ve editörün bazı kelimelerin imlâsını değiştirdiği müşahede edilmiştir. Şimdi bu kelimeleri tablolar halinde zikretmek istiyoruz.

84 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 17.

85 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 11.

86 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 120.

87 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 101.

88 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 100.

89 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 137.

90 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 107.

91 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 20.

92 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 23.

93 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 23.

94 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 24.

95 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 60.

96 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 24.

1948 Baskısı	2018 Baskısı
Âriyet	Ariyet ⁹⁷
mucebince	muce ı nca ⁹⁸
sükût	sükût ⁹⁹
bağlı kalmayıp	bağ l i kalmayıp ¹⁰⁰
malımdır	mal ı mdır ¹⁰¹
haddi zatında	haddi zat ı nda ¹⁰²
temlikî bir akid	temlik i bir akid ¹⁰³
Adam öldürmek	Adam Ö ldürmek ¹⁰⁴
me'sele	mesele ¹⁰⁵
Bieyyivecihin kân	bieyyivecihin kân ¹⁰⁶
def'ini	def ı nı ¹⁰⁷
ictima	ı ç tima ¹⁰⁸
fer'î hak	fer i hak ¹⁰⁹
sükut	sük û t ¹¹⁰

4. Editör müellifin metin içinde farklı imlâ ile kullandığı kelimelere müdahalede bulunulmadığını da belirtmiştir.

Makalenin giriş kısmında da yer verdiğimiz gibi Berki eserinde birçok fikhî kavramla Arapça ve Türkçe kelimeyi birden farklı şekilde imlâ etmiştir: İctihad-iç-tihad-içtihat, tecrube-tecrübe, höccet-hüccet, duvar-dıvar, şuf'a-şüf'a, münderiç-münderic, iptitâen-iptidâen-ibtidâen, beyibilvefa-bey'ibilvefa, sun'utaksir-sun'u

97 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 19, 115, 170.

98 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 17.

99 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 140.

100 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 7.

101 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 166.

102 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 20.

103 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 115.

104 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 126.

105 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 186.

106 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 183.

107 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 75. Bazı yerlerde defini yazılmış olsa da müellifin tercihini değiştirmiştir. (s. 76)

108 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 70.

109 Kelime birincide doğru ikincide ise yazarın tercihinine aykırı biçimde yazılmıştır. Örnek; "Çünkü rehin alacağına bağlı fer'i bir haktır. Diğer fer'i haklarda da hüküm böyledir." Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 200.

110 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 128.

taksir, itibarile-itibariyle, karinesiyle-karinesile, delaletile-delaletiyle, maksadiyle-maksadile, tarikile-tarikiyle, şartile-şartiyle gibi daha pek çok kelime buna örnek verilebilir.¹¹¹

Editör muhtemelen “müellifin metin içinde farklı imlâ ile kullandığı kelimeler” derken bu kelimeleri kastetmiş olmalıdır. Editör bu açıklamasıyla eserde aynı kelimeye ait farklı yazım biçimlerine müdahale etmediğini belirtmiş olmaktadır. Doğrusu burada da bazı müdahaleler söz konusu olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla editör, müellifin yukarıda yer verilen imlâ tercihlerinin ağırlıklı kısmını olduğu gibi bırakırken bir bölümünü ise değiştirmiştir. Bu noktada bazı örnekler vermek yerinde olacaktır.

“İctihad” kavramı bunlardan biridir. Müellifin bu kelime için birden çok imlâ kullandığını daha önce ifade etmiştik. Müellifin “ictihad” imlâsı eserin bazı yerlerinde “içtihad” şekline çevrilmiş; fakat aynı sayfada yer alan bir diğer “ictihad” kelimesi ise olduğu gibi bırakılmıştır.¹¹² “İctihadla içtihad nakzolunamaz.” kaidesinde de görüleceği gibi editör, birincide müellifin imlâsını korumuş, ikincisinde ise kelimeyi kendi tercih ettiği şekilde “içtihad” olarak yazmıştır.¹¹³ Müellifin içtihat, ictihad ve içtihad şeklindeki imlâsı¹¹⁴ yer yer bozulmakla birlikte bu baskıda da sürdürülmüştür. Bir diğer örnek medlûl-medlül¹¹⁵ kelimesidir. Editör, aynı sayfanın ilk paragrafındaki “medlül” imlâsını “medlul”¹¹⁶ şekline çevirirken, ikinci paragraftaki kelimenin imlâsını ise değiştirmemiştir. Bir diğer örnekte ise editör, müellifin aynı paragrafta yer verdiği “malûliyet” kelimesinden birinin imlâsını “maluliyet” şeklinde değiştirmiş, diğerini ise müellifin yazdığı gibi bırakmıştır.¹¹⁷ Yine müellifin kullandığı “höcct”¹¹⁸ kelimesi editörce, bazı yerlerde “höcct” olarak bırakılırken iki yerde ise “hüccet” şekline çevrilmiştir.¹¹⁹ Aynı sayfanın aynı paragrafında yer alan aynı kelimelerin farklı şekillerde yazılması çok katmanlı okuma ve kontrol sisteminin önemini ortaya koyar niteliktedir. Benzer şekilde editör, “sükût” kelimesini aynı paragrafın bir cümlesinde müellifin imlâsını de-

111 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 10, 19, 21, 26, 28, 35, 64, 91, 92, 94, 96, 118, 132, 159, 160, 164, 189, 219, 223, 237.

112 Örnek olarak bk. Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 203.

113 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 202. Benzer bir örnek için bk. “İctihadla içtihadın bozulmaması zanni ve aynı kuvvette olmasındandır.” Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 203.

114 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 4,13.

115 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 9, 39, 129, 141, 143, 227.

116 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 16.

117 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 69.

118 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 156, 178.

119 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 178.

ğiştirerek “sükût”¹²⁰ diğ erinde ise “sükût”¹²¹ şeklinde yazmış; başka bir yerde ise “sükut”¹²² olarak bırakmıştır. Yine müellifin sükut yazdığı bir yerde kelime “sükût”¹²³ şekline çevrilmiştir. Benzer şekilde müellif “âriyet” imlâsı kullandığı halde editör bu imlâyı bazı yerlerde “ariyet”¹²⁴ şekline çevirirken; bazı kısımlarda ise müellifin imlâsını korumuştur.¹²⁵ Benzer şekilde editör aşağıdaki değişiklikleri yapmıştır.

Müellif	Editör
içündür	içündür ¹²⁶
vakti mukadere	vakti mukaddere ¹²⁷
nasın haline muvafık olan	nâsın haline muvafık olan ¹²⁸
kısmı küllisi	kısmı küllisi ¹²⁹
müdeaaleyh	müddeaaleyh ¹³⁰
ogullarıma	oğullarıma ¹³¹

Yukarıdaki değişiklikleri yapan editör şuf'a-şüf'a, duvar-dıvar, mıkdarı-mıkdarı, yakîn-yakın, tecribe-tecrübe, zâmin-zamin, müruruzaman- müruru zaman-müruruzaman, iptitâen-iptidâen-ibtidâen, ibka-ipka, münderiç-münderic, beyibilvefa- bey'ibilvefa, sun'utaksir-sun'u taksir şeklindeki farklı yazılan kelimelere ise müdahale etmemiştir.¹³²

Editörün bu başlık altında değerlendirilebilecek tasarruflarından bir kısmı da cümle içinde büyük harfle yazılmaması gerektiği halde ilk baskıda büyük harfle başlayan bazı kelimelerle ilgilidir. Editör, müellifin cümle içinde ilk harfini büyük yazdığı; ancak günümüzde küçük harflerle yazılan kelimelerin bir kısmını düzeltmiş, bir kısmını da olduğu gibi bırakmıştır. Mesela Berki, özel isim olmayan “illet” kelimesini eserinin bir kısmında cümle içinde küçük, bir kısmında ise büyük

120 Benzer ifade için bk. Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 13, 45.

121 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 140.

122 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 147.

123 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 128.

124 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 19.

125 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 170.

126 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 116.

127 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 118.

128 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 118.

129 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 120.

130 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 127.

131 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 132.

132 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 5, 8, 10, 16, 19, 35, 64, 69, 91, 94, 117, 118, 132, 138, 159, 160, 161, 164, 175, 187, 192, 193, 201, 207, 208, 209, 210, 219, 223, 237.

harfle yazmıştır. Pek çok yerde okuma zevkini etkileyen ve gözü rahatsız eden bu yazım biçimine de editörün belirlenmiş bir usul çerçevesinde müdahalede bulunmadığı anlaşılmaktadır. Mesela aynı sayfadaki “İlette iştirak” örneğinde olduğu gibi illet kelimesinin ilk harfini küçültmüş; buna mukabil birkaç satır sonraki “İlet” kelimesini küçük harfle yazma gereği duymamıştır.¹³³ İlk baskıda cümle ortasında büyük harfle başlanan “Nassan” kelimesi olduğu gibi bırakılmış,¹³⁴ benzer durumdaki “Hafid” kelimesinin ilk harfi ise küçültülmüştür.¹³⁵ Benzer nitelikli diğer yazım yanlışlarının düzeltilmemesi de bu noktada da bir usul eksikliğinin varlığına işaret etmektedir.

Müellif eserin ilk baskısında “ile” edatını kelimelerin sonuna bitiştiğinde kaynaşma kuralına bazen riayet etmiş bazen de eski kullanım biçimine yer vermiştir. İtibariyle, itibariyle, karinesiyle, karinesile, delaletile, delaletiyle, maksadiyle, maksadile, tarikile, tarikiye, şartile, şartiyle, yardımile, yardımcı ile, aynile, ayniyle, rizasile, risasiyle, mülâhazasile, mülâhazasiyle gibi kelimelerin imlâsı buna örnek verilebilir.¹³⁶ Editör müellifin bu tercihlerine ise müdahale etmemiştir. Oysa ki bu kelimelerde de bir imlâ birliğinin sağlanması hem eserdeki bütünlük hem de editörün yönteminin tutarlı olabilmesi açısından önem arz etmektedir.

5. Eserin ilk neşrinde yer alan fihris ve indeksler güncelliğini kaybettiği için bu baskıya alınmamıştır. Eski nüshadaki alfabetik fihris ve maddeler fihrisi de çıkarılmıştır. Eserdeki teselsül hataları düzeltilmemiştir; müellifin dizgisine sadık kalınmaya çalışılmıştır.

Editörün beşinci maddede zikredilen tasarruflarını anlayışla karşılamak mümkün değildir. Zira fihris ve indekslerin güncelliğini yitirmesi gibi bir durum söz konusu değildir; ayrıca bunlar her bir eser için zaruret menzilesindeki ihtiyaçlardır. Müellifin eserde yer verdiği ancak editörün çıkardığı alfabetik fihris (indeks) tercih edilen yazım biçimi değişikliklerine göre güncellenerek tekrar eserde yer almalıdır. Yukarıda yer verilen bütün örnekler dikkate alındığında müellifin dizgisine yer yer riayet edilmediği söylenebilir.

133 Berki, *Hukuk Mantiği ve Tefsir*, s. 115. İlet kelimesinin cümle içinde büyük harfle yazılmasına yönelik örnekler için bk. s. 78, 100, 111, 113, 115, 117.

134 Berki, *Hukuk Mantiği ve Tefsir*, s. 19.

135 “Meselâ, oğlu olmayıp torunu olan kimse filan malımı oğluma.. vakfettim dese, hafidine vakfetmiş olur.” Berki, *Hukuk Mantiği ve Tefsir*, s. 42.

136 Berki, *Hukuk Mantiği ve Tefsir*, s. 17, 21, 26, 28, 61, 77, 94, 96, 121, 132, 140.

III. FIKHA VE USULE DAİR KAVRAMLAR İÇİN GÜNCEL İMLÂ ÖNERİSİ

Berki'nin, *Hukuk Mantığı ve Tefsir* isimli eseri 1948 şartlarında kısıtlı teknolojik imkanlarda yayımlanmıştır. Bu nedenle eserde yer yer noktalama işaretlerine uyulmamış, bazı kelimelere cümle içinde büyük harfle başlanmış, bazı kavramlar/kelimeler günümüzde yazıldığından farklı, bazıları da iki farklı şekilde imlâ edilmiştir. Bu noktadaki önerilerimizi Berki'nin eserinde yer verdiği ilkeler doğrultusunda temellendirmek istiyoruz.

Öncelikle, Berki'nin eserinde yer alan noktalama işaretlerine yönelik eksikliklerin diğer bölümlerdeki doğru uygulamalar dikkate alınarak düzeltilmesi gerekmektedir. Berki'nin noktalama işaretlerine eserinin birçok yerinde uyması da kanaatimizi desteklemektedir. Ayrıca kendisi de bu eserinde kanun metinlerini yorumlama ve anlamada virgülün bile ne kadar önemli olduğunu şöyle ifade eder: "Virgüller bile birtakım manalar ifade eder. Bazen atıf edatı vazifesi görür ve bazen da terkiplerde iltibasa mâni olur."¹³⁷ Dolayısıyla eserin bir sonraki baskısında bu eksikliklerin giderilmesi hem eserin anlaşılması hem de müellifin gerçekleştirmek istediği hedefe uygunluk bakımından son derece önemli ve gereklidir.

Eserde cümle içinde kimi yerlerde bazı kelimelerin büyük, kimi yerlerde ise aynı kelimelerin küçük harfle yazılması haddi zatında müellifin gagesinin aslında o kelimeyi büyük harfle yazmak olmadığını ortaya koymaktadır. Muhtemelen bu durum yukarıda da izah ettiğimiz gibi o dönemin teknolojik imkânlarıyla ilgilidir. Dolayısıyla bu kelimelerinin büyük harfle değil küçük harfle yazılması müellifin amaçlarıyla örtüşmektedir. Bu da müellifin tercihinde bir değişiklik yapma anlamı taşımamaktadır.

Müellifin dönemin imlâ örfü gereği ya da geçiş döneminde oluşun etkisiyle fıkha, usûl-i fıkha ve külli kaidelere yönelik kavramları imlâ ederken yer yer kesme ve kısa çizgi kullanmaması ya da günümüzdekinden farklı kullanması, bazı yerlerde hemze ile ayın harfinin arasını ayıracak (‘) işaretine yer vermemesi o dönemin şartları gereğidir ve bir eksiklik olarak değerlendirilemez. Günümüzde ise bu kelimelerin değiştirilmeksizin günümüz akademik örfünde yer aldığı şekliyle imlâ edilmesi de bir zorunluluktur. Kaldı ki müellif örf ve adete dair yer verdiği kaidelerde bu hususa açıkça işaret etmiş; örfeye dayalı hükümlerin örfün değişmesi ile değişeceğini bildirmiştir: "Örf ve adete müstenit hükümler bunların değişmesiyle yürürlükten kalkar."¹³⁸ Başka bir ifade ile örf ve adete dayalı hükümler o

137 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 10.

138 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 9.

örfün değişmesi ile değişir, bu kaçınılmazdır. Müellif bu hususu eserinde şöyle ifade eder: “Nâsın istimali bir höcettir ki anınla amel vacib olur.”¹³⁹ Berki, ilmî ve kazaî ictheadların âdete müstenid ise âdetin değişmesiyle değişeceğini söylemeye bile lüzum olmadığını belirtir.¹⁴⁰ Buradan günümüz akademik yazım örfüne göre bu kelimelerinin imlâlarının düzenlenmesinin gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca buna umumî bir ihtiyacın olduğu da ifade edilmelidir. Dolayısıyla müellifin kendisinin eserinde yer verdiği kaideler işletilerek de bunun cevazına hükmedilebilir.¹⁴¹ Ayrıca bu noktaya dönük bir tasarruf hem müellifin eserdeki vurgularıyla hem de amacıyla örtüşmektedir. Müellifin şimdi yer vereceğimiz beyanı, eserin en azından imlâsının günümüz ihtiyaçlarına göre güncellenmesini gerekli kılmaktadır: “Zaman zaman insanların ihtiyaç ve muamelelerinde tebeddül vukuu bir emri tabiidir. Bir zamanda insan münasebetlerine ve maslahata uygun olan bir hüküm sonradan ihtiyaç ve icablara uymıyabilir.”¹⁴²

Eserde yer alan ve iltibasa neden olabilecek kelimelerin yazımında da aynı yöntem takip edilmelidir. İltibasa örnek olarak “zabıta”, “zaman” ve “istisna” kelimeleri verilebilir. Müellif eserinde “zabıta” kelimesini hem “kolluk kuvveti”¹⁴³ hem de “dar kapsamlı kaide”¹⁴⁴ olarak iki anlamda kullanmaktadır. Bazı yerlerde bu kelime “zâbıta”,¹⁴⁵ bazı yerlerde ise “zabıta”¹⁴⁶ şeklinde yazılmıştır. Kolluk kuvveti anlamındaki kelime “zabıta”; diğeri ise “zâbıt” ya da “dâbıt” şeklinde yazılabilir. Yine müellif eserinde “zaman” kelimesini biri “tazminat”¹⁴⁷ diğeri de “vakit, an”¹⁴⁸ olmak üzere iki anlamda kullanmıştır. Her iki manaya bu imlânın kullanılması okuyucunun zihnini daha çok karıştıracığından tazminat anlamına “damân”, diğeri “zaman” kullanılması uygun düşecektir. Müellif “istisna etmek” ve “sipariş akdi” anlamlarını karşılamak için “istisna” kavramını kullanmıştır. Her ne kadar eserin bir yerinde iki kelime arasındaki farka işaret edecek şekilde “istisna” kelimesini kullansa da bu kelime de editör tarafından istisnaya çevrilmiştir. İstisna etmek anlamı “istisna” kelimesiyle, sipariş akdi ise “istisnâ” şeklinde yazılmalıdır.

139 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 156.

140 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 98.

141 Farklı bir amaca matuf olsa da eserde zikredilen “Hacet umumî olsun hususî olsun zaruret menzilesindedir” kaidesi buna örnek verilebilir. Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 160, 163.

142 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 62.

143 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 127, 128.

144 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 150, 185 vd.

145 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 77, 100.

146 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 150.

147 Tazminat anlamındaki “damân” kelimesinin “zaman” yazılışı için bk. Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 170, 193, 194, 196.

148 Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 133, 146, 147, 157.

Müellifin eserinde iki ya da daha çok imlâ ile yazdığı birçok kelime ve fikhî kavram bulunmaktadır. O dönemin teknolojik imkânları dikkate alındığında bir kelimenin farklı biçimlerde imlâ edilmesi mazur görülebilir. Buna mukabil günümüzde bu durumu makul görmek mümkün değildir. Bu durumda müellifin iki ya da daha çok imlâ ile yazdığı fikhî kavramlar da bir önceki maddede beyan ettiğimiz gibi günümüz akademik örfüne göre imlâ edilmelidir. Diğer kelimeler için de aynı hüküm geçerlidir. Bu durumda hem bir kelimenin farklı şekillerde yazılmasının önüne geçilecek hem de eserde bir imlâ birliği sağlanacaktır. Benzer şekilde müellifin “ile” edatını birleştirerek eserine aldığı her kelime (itibarile ve itibariyle) örneğinde olduğu gibi ikinci kısım (itibariyle) tercih edilerek günümüzde yazıldığı şekle dönüştürülmelidir. Müellifin çok sık olmamakla birlikte bazen kullandığı yerel ağza göre imlâ edilmiş (gelüp-gidüp-olmayup) kelimeler, eserin farklı kısımlarında yer verildiği (gelip-gidip-olmayıp) şekline çevrildiği takdirde eserde sadece ilave bir kelime-kavram sözlüğüne ihtiyaç kalacaktır. Dolayısıyla, müellifin tercih etmediği kelimeleri esere yerleştirerek müellife kastetmediklerini söylemek yerine bu tür bir usulü benimsemek hem eserin rahatça okunup anlaşılması hem de günümüz örfüne uygunluk açısından daha isabetli olacaktır. İslam Hukukuna ait kavramların imlâsında İlahiyat alanında yayım yapan ilmî dergilerle *DİA*'da benimsenen imlâ biçimi; diğer sözcükler için de TDK dikkate alınabilir. Eser isimleri italik yazılabilir. Her ne kadar kavramların imlâsı akademik yayınlarda yerleşmiş olsa da birkaç örneği zikretmek yerinde olacaktır:

Örnekler:

Var Olan İmla	Yeni İmla Önerisi
usulü fıkıh	usûl-i fıkıh
hikmeti teşri	hikmet-i teşrîf
zaman (vakit an)	zaman
zaman (tazminat)	damân
zabıta (kolluk gücü)	zabıta
zabıta (kaide)	zâbıt-dâbıt
istisna (sipariş akdi)	istisnâ'
istisna (Hariç tutma)	istisna
defi dâva	def-'i dâva
mârizi hacet	ma'rız-ı hâcet
berâeti/berâati zimmet	berâet-i zimmet
dâlbiliktiza	dâl bi'l-iktizâ

şuf'a-şüf'a	şüf'a
tenkihimenat	tenkihu'l-menât
mebiy	mebi'
feri	fer'
beyi	bey'
beyibilvefa/bey'ibilvefa	bey' bi'l-vefâ
fehvelhitap	fehva'l-hitâb
mânayı hakiki	ma'nâ-yı hakîkî
zevilukul	zevi'l-ukûl
fukahayı hanefiye	Fukahâ-yı Hanefiyye
makarrı nisvan	makar-rı nisvan
mefhumu muvafakat	mefhûm-i muvâfakat
höccet	hüccet
itibarile	itibariyle
ictihad, içtihad, içtihad	ictihad
şartile	şartıyla
Tesisünnazar	Te'sisü'n-nazar
Fetevayı Hindiye	Fetâvâ-yı Hindiyye (el-Fetâva'l-Hindiyye)
Ebu Museleşari/ Ebû Musel'şari	Ebû Mûsâ el-Eş'arî
Ebüdderda	Ebü'd-Derdâ
Ebusüfyan	Ebü Süfyân

SONUÇ

Ali Himmet Berki'nin *Hukuk Mantığı ve Tefsir* isimli eseri fıkıh usulünün kavram dünyasından hareketle Cumhuriyet dönemi hukukçularına kanunları yorumlama ve tefsir etme noktasında özgün bir hukuk mantığı ve bakış açısı kazandırma hedefi güden; o dönemde çok fazla dillendirilmeyen yeni bir metot önerisinde bulunan son derece önemli ve orijinal bir eserdir. Bu kıymetli eserin Türkiye Adalet Akademisi tarafından 2018 senesinde yayımlanarak hukukçular başta olmak üzere tüm akademik camianın hizmetine sunulması takdire şayan olmakla birlikte eserde, 1948 baskısında yer almayan bazı yazım yanlışlarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu yanlışların bir kısmı eserin doğru anlaşılmasına engel olacak düzeydedir. Öte yandan editör; vilâyet-velâyet, milk-mülk, milkiyet-mülkiyet örneklerinde olduğu gibi eserde birtakım tasarruflarda bulunarak müellifin

tercih ettiği kelimeleri değiştirmiştir. Editörün eserde yaptığı bu değişikliklerin bir usul çerçevesinde icra edilmediği ve bir kısmının da isabetli olmadığı değerlendirilmiştir. Bu noktada yer verdiğimiz örnekler izaha yetecek düzeydedir. Bu da eserin baskısının muhtemelen aceleye getirilmesinden ya da çok katmanlı okuma gruplarının süzgecinden geçirilmeden baskıya verilmesinden kaynaklanmaktadır. Eserdeki fıkha ve fıkıh usulüne dair kavramlarla günümüzdekinden farklı imlâ edilen ya da iki farklı şekilde imlâ edilen kelimelerin günümüz imlâ örfüne uygun hale getirilmesi de usul kuralları açısından mümkündür. Zira bu tamamen örfün değişmesi ile ilgili bir husustur. Bu çerçevede eserdeki kelime ve kavramların bir kısmı günümüz akademik yazım örfüne göre imlâ edilmiştir. Ayrıca noktalama işaretlerinin de uygulanmasının önemi ortaya konmuştur. Ayet, hadis ve diğer rivayetlerin kaynakları da eserde zikredilmelidir. Bütün bu güncellemeler müellifin tercihinin bir müdahale değildir; aksine onun kelimelerinin değiştirilmeden günümüz imlâ örfüne uyarlanmasıdır. Ayrıca bu, alanda çalışanlar için ciddi bir ihtiyaçtır. Son olarak eserin sonuna bir sözlük eklenmesi de son derece faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Akar, Ayşe Mine, *Ali Himmet Berki ve Hukuka Dair Eserleri*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Akçay, Mervenur, “İslam Hukukunda Hass ve Amm Lafızları Ali Himmet Berki'nin İşleyişi”, *Ali Himmet Berki Kitabı*, ed. Zeki Yaka vd., Ankara: TDV Ofset, 2019.
- Akçıl, Yılmaz, “Takdim”, *Hukuk Mantığı ve Tefsir-Kanun ve Mukavelelerin Tanzim ve Tefsirine Ait Kaide ve Asıllar*, ed. Yasin Çevik v.d., Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 2018.
- Apaydın, Yunus, “Velâyet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2013, XLIII, 15-19.
- Bakkal, Ali, “Modern Hukukun İslam Hukukunun Yorum İlkelerine İhtiyacı: Ali Himmet Berki'nin “Hukuk Mantığı ve Tefsir” Adlı Eseri Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Ali Himmet Berki Kitabı*, ed. Zeki Yaka vd., Ankara: TDV Ofset, 2019.
- Berki, Ali Himmet, *Hukuk Mantığı ve Tefsir-Kanun ve Mukavelelerin Tanzim ve Tefsirine Ait Kaide ve Asıllar*, ed. Yasin Çevik vd., Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 2018.
- Berki, Şakir, “Ali Himmet Berki”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 1992, V, 509-510.
- Çalış, Halit, *İslam Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, Konya: Yediveren Kitap, 2004.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, “Beyân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 1992, VI, 23-25.
- Furat, Ahmet Hamdi, “Ali Himmet Berki (1882-1976), (Hayatı, Eserleri ve İslam Hukukuna Katkısı)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 6 (2005), 503-514.
- Gazâli, Muhammed b. Muhammed, *el-Mustafâ (İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi)*, trc. Yunus Apaydın, Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.

- Gözler, Kemal, *Hukuka Giriş*, 13. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2016.
- _____, *Hukukun Genel Teorisine Giriş, Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu*, Ankara: US-A yayıncılık, 1998.
- Gürler, Serca, “Eski ile Yeni Arasında Bir Hukukçu: Ali Himmet Berki ve “Hukuk Mantığı ve Tefsir” İsimli Eseri”, *Türk Hukuk Tarihi Kongresi*, İstanbul, 2018, s. 6. <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=thtk.2018bildiri.ozetleri.pdf>. (erişim tarihi: 27.09.2020)
- Hacak, Hasan, “İslâm Hukuk Düşüncesinde Özel Mülkiyet Anlayışı”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 29 (2005/2), 99-120.
- _____, “Milk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2005, XXX, 62-64.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer, “Neşrü'l-‘arf fi binâi ba’dil-ahkâm ‘ale'l-‘urf”, *Mecmûâtü resâilî İbn Âbidîn*, İstanbul: 1325, II, 114-147.
- Kaya, Eyyüp Said, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Fıkıh Literatürü: Bir Hasıla”, *TALİD*, c. 12, sy. 24 (2014), 9-126.
- Kaştan, Yüksel, “Osmanlı Devleti’nde “1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-i Muvakkati” ile Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (Ocak 2016), 78-98.
- Miras, Kamil, “Hukuk Mantığı ve Tefsir”, *Sebilürreşad*, c. 3, sy. 75, (1950), 386-388.
- Otacı, Cengiz, “Hermeneutik (Yorum Bilim) ve Ceza Kanunlarının Yorumu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sy. 89 (2010), 439-491.
- Torbali, Enver, “Ali Himmet Berki” nin Usûl-i Fıkhî Medenî Hukuka uygulama çabası -Hukuk Mantığı ve Tefsir”, *Ali Himmet Berki Kitabı*, ed. Zeki Yaka vd., Ankara: TDV ofset, 2019.
- Tuncer, Seral, “II. Meşrutiyet Döneminde Bir İdari Reform: 1913 İdare-i Umumiye-i Vilâyât Kanun-ı Muvakkati”, *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, ed. Fethi Gedikli, İstanbul: On iki levha yayıncılık, 2016, I, 573-599.